

Л І Т Е Р А Т У Р А :

1. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: Історико-релігійна монографія.-К.: "Обереги", 1994.
2. Лозко Г. Тварини та птахи // Українські символи.-К.: "Народознавство", 1994.
3. Українська минувшина.-К.: "Либідь", 1994.
4. Українське народознавство.- Львів: "Фенікс", 1994.
5. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.-К.: "Либідь", 1994.
6. Рыбаков В.А. Язычество древних славян.- М.: "Наука", 1982.
7. Шалак О. Кінь // Українські символи.- К.: "Народознавство", 1994.

Вегеш М.М., Хоменко О.В.

Ужгородський державний університет

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У СПАДЩИНІ А.ШЕПТИЦЬКОГО І СУЧАСНІСТЬ

За кордоном про митрополита Андрея Шептицького вийшла велика кількість праць, в яких їх автори намагалися прослідкувати головні риси в його житті, показати роль Шептицького у піднесенні національного і культурного рівня українців, передусім тих, що проживали у Західній Україні, проаналізувати його погляди, різнобічну освітню, культурну, екуменічну та політичну діяльність. Зарубіжні історики мали можливість вільно висловлювати свої думки, чого не можна було сказати про дослідників, які видавали праці в межах колишнього Радянського Союзу. Не аналізуючи історіографію проблеми, бо це тема широкого дослідження, хотілося б тільки відзначити, що тісно переплетена між собою церковна і політична діяльність Андрея Шептицького, створє можливим оцінити його задуми, ідеали та діяння універсального значення. Їх не можна обмежити одним історичним явищем або окремим народом. В його особі містяться найцінніші вартості

християнина-політика і християнина Церкви Божої. У багатогранній його діяльності завжди на першому місці стояв український народ. "Так вас люблю,- неодноразово говорив митрополит,- що радо готов вам подати не лише Божу науку, але і душу - життя своє".

Митрополит А.Шептицький не обмежувався лише меценатством та організаційною діяльністю на ниві культури, освіти і науки. Тричі доктор богослів"я, філософії і права - він був науковцем європейського масштабу, мав значний особистий науковий доробок. Приділяючи виключну увагу проблемам освіти і виховання, А.Шептицький був свідомий того, що підґрунтям будь-якої системи національної освіти є духовні і філософсько-методологічні засади. Вони покликані визначити сенс і ціннісні орієнтації педагогічної діяльності, а також співвідношення між загально-людським, національним і особистим в системі людина - світ.

В екзистенціальному плані освіта як пізнавальний аспект людського буття, як поняття є набагато ширшим за змістом, ніж інституалізована діяльність в межах її конкретних історичних форм, складає один із аспектів виховання людини. Саме таке розуміння освіти та детальну розробку філософських основ і моральних принципів освітнянської діяльності знаходимо в творях П.Шептицького.

Звертаючись до української молоді, митрополит писав: "Горнетесь до всякого роду шкіл... Добре робите, що дбаєте про освіту і знання. Бо після християнської праведності та божої благодаті знання є найбільшою силою, якою людина може розпоряджати" /Шептицький А.Письма-послання /1939-1944/рр./.-Львів,1991.-С.6/. При цьому важливо підкреслити, що високо цінуючи освіту і науку як вияв пізнавальної активності людського розуму, А.Шептицький постійно вказував на взаємозв'язок мети і шляхів освіти з християнськими принципами, самою суттю християнства. Вже на початку своєї митрополичої діяльності, у 1901 р., стурбований поширенням релігійної байдужості, агностицизму і атеїз-

у серед освічених українців, він пише спеціального пасторського листа до української світської інтелігенції, пояснюючи, чому в вік раціоналізму все ж важливо дотримуватися християнської віри. "Ісус Христос та Його св.Церква,- зазначено в іншому його пастирському посланні,- зовсім не противляться науці і просвіті. Навпаки, поширюють та поширюють її" /Шептицький А. До науки і просвіти //Твори Митрополита Андрія Шептицького. Пастирські листи.-Т.І.-Торонто, 1965.-С.5/. На підтвердження цього А.Шептицький наводив висловлювання І.Христа, в яких той називав себе "світлом світу", "Правдою", "дорогою", а метою свого приходу в цей світ вважав свободу для людей, якої вони можуть досягти через просвітлення, щоб прозримуть свідоцтво правди. Тому "в освіті йде про одне: щоб знання було правдивим знанням, щоб відносилось лише до правди, а не було неправдою, брехнею. Бо як правдиве знання є силою людини, так і величезне знання, оперте на неправду, є для чоловіка правдивою недугою, каліцтвом та нещастям на ціле життя" /Шептицький А. Письма-послання /1939-1944 рр./.-С.6/.

Пов'язуючи поступ європейської культури з християнством, яке освітлювало людей від пітьми поганства, А.Шептицький зазначав, що українська культура і освіта в Україні мають християнські корені. "В цій нашій історії, - писав він, - не знайдете епохи такого великого і такого наглого поступу в культурі та просвіті, як саме за часів св.Володимира Великого, коли то Русь-Україна прийняла християнство" /Там само/.

Міючи за головну мету домогтися органічного сполучення національного відродження з духовним, митрополит справедливо вважав, що "немає єдиної для нашого народу більшої прикмети, як єдність, й нема для нашого Духовенства важнішої праці, як праця над національною і християнською єдністю народу" /Там само.-С.408/. Умовою такої єдності є відомлення всіми верствами спільності своїх інтересів незалежно від партійної чи конфесійної належності. Для досягнення такого

стану, на його думку, українцям, насамперед, слід відмовитися від властивого їм провінціалізму і піднятися до рівня світової культури та шукати вирішення своїх проблем на підставі загальнолюдських цінностей і християнської моралі. В становленні національної самосвідомості має сказати своє вагоме слово і наука, освіта. Поки ж, з прикриттю констатує А.Шептицький, питання "звідки все те, що ділає український нарід людською організацією, такою безконечно далекою від природного організму, що наша спільність видається більше подібною до купи піску, поодинокі зеренця якої нічим не пов'язані з всіма іншими, ніж до могутнього дерева, в якому розвивається життя, повне сили і здоров'я", багато в чому залишається відкритим, адже, "або надзвичайно мало, або й зовсім не маємо філософів, або моралістів, які б досліджували національну нашу психіку" /Там само.-С.409/.

Подібний стан є характерним і для інших сфер національно-суспільного життя, зокрема, для політики. "У многих напрямках ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум часто видаються чимось важнішим ніж спокійна зимна розвага та витривала праця. В нашій суспільності надто часто стрічається людей, що себе вважають фаховими політиками, хоч не мають ніякого фаху і ніякого спеціального знання. Само положення змушує заступати поважнішу фахову працю риторикою" /Там само.- С.410/.

На яких же засадах має будуватися система національної освіти, яка б дозволила б подолати наш "загумінковий патріотизм"? У загальному плані відповідь на це питання А.Шептицький намагається дати у великому богословському творі "Християнська праведність", де розмірковує про природу та співвідношення знання, мудрості й віри, теорії і практики, виявляє зв'язок цих гносеологічних понять з категорією блага.

Під природним людським знанням він розумів правильні міркування про речі, що здобуваються досвідом і розмірковуванням над цим

досвідом. Мудрість – це знання про найвищу причину всього, про Бога, найвище і найдосконаліше знання, що не походить з людського досвіду, а є відблиском Божого знання. Віра ж стосується і мудрості, і людського знання. Джерелом віри є найперша правда, Бог. Людське знання так безпосередньо з Богом не пов'язана. Проте в іншому смислі віра, як правда об'явлена, пов'язана зі знанням, адже людина в процесі віравання сама вільно обирає у що вірити, а в що – ні /Шептицький А. Твори – орґа.-Рим, 1978.-С.258/.

Поняття віри розглядається також у взаємозв'язку з категоріями "теоретичне-практичне". Віру як таку, як відблиск Божої правди віднесено до теорії, адже через неї людський розум поєднується з Богом. Нодіючас ця правда Божа є і вища мета пізнавальної діяльності, своєрідний теоретичний ідеал, задля якого відбувається практична діяльність. Віра постає як поняття, що охоплює і теорію, і практику. Теоретичне, або вище знання, яке здобувалось через віру, є найпершим і найголовнішим, бо воно стосується правди Божої. Проте й відповідна практика, що цією правдою зумовлена і якої потребує, – дуже важливий момент життя людей, оскільки пов'язана з людським поступом.

Гносеологічні категорії знання, мудрості, віри, теорії і практики, що перебувають, таким чином, у деякому рухомому взаємозв'язку, впливаються системою, структуруючим елементом якої є категорія благодаті. В цій системі істинне знання не може бути в душі, позбавлені благодаті. Так само і з вірою. Лише освячена благодаттю людина може знати, у що вірити /теорія/ і як за цією вірою діяти /практика/. Отже, пізнавальна діяльність людини може бути праведною і успішною як за своїми найближчими, так і подальшими наслідками лише в разі об'єднання їх з благодаттю.

Таким чином, філософія освіти, викладена А.Шептицьким у творі "Християнська праведність", логічно струнко і світоглядно зрозуміло доводить, що між знанням і мудрістю, знанням і благом, теорією і

практикою не повинно бути антагоністичних суперечностей. Навпаки, знання лише тоді стають справжніми знаннями, коли з логіко-гносеологічним /теоретичним/ та праксеологічним /практичним/ аспектами органічно поєднується аксіологічний /ціннісний/ і коли вони інтегруються розумінням блага /благодаті/. Справді, відірваність знань людини від її духовно-моральних засад, втрата блага /благодаті/ як головного орієнтира веде до "гордині розуму", що є прямим шляхом до "горя від розуму", прикладом чого є сучасний екологічний стан.

А.Шептицький переконував, що знання не повинно бути зброєю, вона не є силою у позитивістському розумінні цього терміну, воно є підґрунтям для сходження до вищої мудрості – Божественного одкровення через духовне самовдосконалення. "Божа мудрість – це найкраща, найвища і найцінніша прикмета людського ума. Вона є причиною, що й дитина мудра вище стоїть, ніж не один чоловік, що береться інших учить. Така дитина може не має всіх відомостей, які він посідає, але якщо він Божої Мудрості не має, то дитина перевищує його цєю світлою, ясною та могутньою прикметою ума, яка ставляє її вище його інтелектуальним, умовим життям. Сила ума і його світло не в тому, щоб знати багато подробиць, але щоб добре, глибоко знати те, що знається, бути якнайбільше віддаленим від помилок і обманів та мати якнайправильніші поняття про загальні питання, обминаючи може і мільйони подробиць, в які умові не можна, або й не варто входити. Так більше знає про нашу землю той, хто знає, що вона є кулею і обертається довкола сонця, ніж той, хто того не знає, але зате хоч би на цілому моргові порахував усі травинки і їх корінчики" /Шептицький А. Письма послання /1939–1944 рр.–С.7/.

Ця дещо задовга цитата яскраво показує, наскільки в своєму розумінні процесу пізнання А.Шептицький випередив свій час. Адже жив і творив він у той період, коли у європейській і не лише в європейській філософії, науці, освіті майже неподільно панували різні те-

ції позитивізму, в якому пізнання зводиться до досвіду. Для Шептицького пізнання – активний процес діяльності свідомості для виробництва знання. Знати – це не просто отримати певну інформацію про об'єкт, що вивчається, а й розуміти її зміст. Інформаційна діяльність, до якої нерідко зводять пізнання, є лише технічна робота розуму. Ось чому пізнання треба брати у єдності інформаційної і розумової /герменевтичної/ діяльності. Однак, і цього ще замало. Наприкінці ХХ ст. людство нарешті усвідомило, що пізнання має дати відповідь не лише на питання "як?" і "чому?", але й на питання "для чого?", тобто нести в собі самооцінку з позицій добра і зла. Саме на цій цілісності процесу пізнання і заостряє увагу митрополит Андрій Шептицький.

Радіонова Л.

Тернопільська Академія народного
господарства

З ІСТОРІЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ХЛІБОРОВСЬКИЙ ВИШКІЛ МОЛОДІ

Однією з причин відсталості сільського господарства західноукраїнських земель були низькі загальна освіта та фахова підготовка українських хліборобів, що обмежувалися народною школою та практичними навичками, набутими у господарстві батьків. Сорок років /1909–1939 рр./ працювало українське селянське товариство "Сільський господар" над поширенням сільськогосподарських знань серед населення шляхом лекцій, курсів, видавничої діяльності, організації виставок, екскурсій. Через відсутність українських сільськогосподарських шкіл /працювала єдина українська нища однорічна ріллянича школа у с.Милованне Товмацького повіту/, матеріальну неспроможність українських селян навчати дітей у фахових школах, товариств-